

sonal activity: life-building oriented communication, cultural oriented communication, study-execution oriented communication and professional oriented communication.

It was found that during the secondary educational studies the personal communicational style plays an important role on the formation of professional surdopedagogic communication skills that was formed on the base of student's personal experience and character of interpersonal relations.

Key words: pedagogical intercourse, communication skills, styles of pedagogical intercourse, instruments of communication, types of educational communication of the students-surdopedagogues.

Recieved August 15, 2014

Revised September 25, 2014

Accepted October 21, 2014

УДК 378.12:37.041

О.С. Толков

tolkov83@rambler.ru

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЕМОЦІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ

Tolkov O.S. Psychological aspects of university students' emotional orientation / O.S. Tolkov // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / edited by S.D.Maksymenko, L.A.Onufriieva. – Issue 26. – Kamianets-Podilskiy : Aksioma, 2014. – P. 526-535.

О.С. Толков. Психологічні аспекти емоційної спрямованості студентів ВНЗ. У статті представлено результати дослідження психологічних особливостей емоційної спрямованості особистості, виокремлено поняття емоційної спрямованості. На основі експериментального дослідження виявлено схильності студентів вищої школи до одного із типів емоційної спрямованості. Представлено характеристику альтруїстичної (характеризує схильність до переживань, пов'язаних із реалізацією потреби у допомозі іншим), комунікативної (характеризує потребу в дружньому спілкуванні), глоричної (схильність до переживань, пов'язаних з потребою у самоствердженні), практичної (емоційно привабливою є сама діяльність), пугнічної (пов'язана зі схильністю до емоційних переживань, що виникають при подоланні різних труднощів), романтичної (схильність до таємничого, незвичайного), пізнавальної (прагнення до пізнання), естетичної (прагнення людини до переживання відчуття пре-

красного), гедоністичної (переважання потреби у тілесному та душевному комфорті), акізитивної (емоційні переживання, пов'язані з володінням речами та їх накопиченням без вагомої потреби в них) емоційної спрямованості.

Встановлено, що за допомогою розвитку емоційної спрямованості особистості студентів формуються основні складові професійного самовизначення особистості. Це сприяє становленню особистості майбутнього фахівця, вдосконаленню його професійних характеристик.

У процесі експериментального дослідження емоційної спрямованості студентів вишів встановлено, що найбільш вираженими є практична, гностична та комунікативна спрямованості.

Ключові слова: спрямованість, професійна спрямованість, емоційна спрямованість, ціннісні переживання, емоції, студенти, вища школа.

А.С. Толков. Психологические аспекты эмоциональной направленности студентов вузов. В статье представлены результаты исследования психологических особенностей эмоциональной направленности личности. Выделено понятие эмоциональной направленности. На основе экспериментального исследования выявлены склонности студентов высшей школы к одному из типов эмоциональной направленности. Представлена характеристика альтруистической (характеризует склонность к переживаниям, связанным с реализацией потребности в помощи другим), коммуникативной (характеризует потребность в дружеском общении), глорической (склонность к переживаниям, связанных с потребностью в самоутверждении), практической (эмоционально привлекательной выступает сама деятельность), пугнической (связана со склонностью к эмоциональным переживаниям, которые возникают при преодолении различных трудностей), романтической (склонность к таинственному, необычному), познавательной (стремление к познанию), эстетической (стремление человека к переживанию чувства прекрасного), гедонистической (преобладание потребности в телесном и душевном комфорте), акизитивной (эмоциональные переживания, связанные с обладанием вещами и их накоплением без весомой потребности в них) эмоциональной направленности. Показано, что за счет развития эмоциональной направленности личности студентов формируются основные составляющие профессионального самоопределения личности. Это способствует становлению личности будущего специалиста, совершенствованию его профессиональных характеристик.

В процессе экспериментального исследования эмоциональной направленности студентов вузов показано, что наиболее выраженными являются практическая, гностическая и коммуникативная направленность.

Ключевые слова: направленность, профессиональная направленность, эмоциональная направленность, ценностные переживания, эмоции, студенты, высшая школа.

Постановка проблеми. Становлення фахівців у вишах на всіх етапах професійного шляху пов'язується з виникненням

суперечностей між їх особистістю та вимогами майбутньої професії. Такі суперечності пов'язуються як з позитивними, так і з негативними змінами у поведінці особистості, з виникненням різноманітних варіантів професійного розвитку. Неабияку роль у цьому процесі відіграє спрямованість особистості студентів вишів.

Поняття «спрямованість» введено С.Л. Рубінштейном, який зазначав, що у процесі психологічного дослідження особистості необхідно перш за все зрозуміти, чого вона хоче від життя, чого бажає досягти, на чому зосереджує свою активність. У залежності від переважаючих мотивів виділяється спрямованість особистості: на себе, на оточуючих, на діяльність [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психологічній літературі розглядаються різні типи спрямованості особистості, зокрема: особистісна, колективістська, ділова (Б. Басс, М. Кучер, В. Смекал), гуманістична, егоїстична, депресивна (Д.І. Фельдштейн, І.Д. Єгоричева). Однією із найбільш представлених та досліджених є професійна спрямованість особистості (Є.А. Клімов, Н.В. Кузьміна та ін.).

Водночас, окремими вітчизняними науковцями (О.Н. Доценко, І.А. Курапова, Н.Ю. Спірідонова) доводиться роль емоційної спрямованості особистості. Вона виступає, на їх думку, одним із внутрішніх індикаторів формування успішного професійного шляху на різних етапах професійної діяльності та у процесі здобуття професійної освіти.

Емоційна спрямованість розглядається нами як показник ціннісних орієнтацій фахівця, спрямованість його особі. Відповідність емоційній спрямованості фахівця вимогам професії дає йому можливість реалізувати в діяльності свої ціннісні орієнтації і пов'язані з ними суб'єктивно значущі емоційні переживання, досягати задоволеності трудовим процесом. Навпаки, при недостатній відповідності емоційній спрямованості та вимог професії можливість реалізувати в діяльності ціннісні орієнтації і значущі емоції стає важко здійсненою, відчуття задоволеності не переживається, унаслідок чого виникає ризик розвитку вигорання.

Найбільш ґрунтовно питання емоційної спрямованості розроблені вітчизняним психологом Б.І. Додоновим [2; 3]. До емоційної спрямованості він відносив такі емоції, які у свідомості людей формують цінні переживання. Б.І. Додонов запропонував розрізняти такі типи емоційної спрямованості:

1. Альтруїстична – характеризує схильність до переживань, пов'язаних із реалізацією потреби у допомозі іншим.

2. Комунікативна – орієнтація на співрозмовника, пов'язана з потребою в дружньому спілкуванні.

3. Глорична – схильність до переживань, пов'язаних із потребою у самоствердженні, славі.

4. Практична – для людини емоційно привабливою є сама діяльність незалежно від її результатів або тих благ, які вона приносить (практична спрямованість).

5. Пугнічна – орієнтація на подолання перешкод; пов'язана з схильністю до емоційних переживань, що виникають при подоланні різних труднощів.

6. Романтична – схильність до таємничого, незвичайного.

7. Пізнавальна – прагнення до пізнання, розв'язання важких завдань.

8. Естетична – прагнення людини до гармонії з навколишнім світом, до переживання відчуття прекрасного.

9. Гедоністична – переважання потреби у тілесному та душевному комфорті.

10. Акізитивна – емоційні переживання, пов'язані з володінням речами та їх накопиченням без вагомої потреби в них.

Тип загальної емоційної спрямованості особистості, який виступає в якості одного із системоутворюючих чинників всієї психологічної структури, відображається на особливостях емоційної сфери людини. Емоційна сфера, у свою чергу, впливає на сприйняття людиною навколишнього середовища, на її мрії та плани, на вибір діяльності, друзів тощо.

У зв'язку з цим, на наш погляд, виникла необхідність у практичному дослідженні емоційної спрямованості майбутніх фахівців вишів.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Мета дослідження полягала у вивченні психологічних особливостей емоційної спрямованості студентів вишів.

Завдання дослідження полягало у встановленні переважаючих типів емоційної спрямованості у студентів вишів.

Виклад основного матеріалу. У процесі виконання дослідження застосовувалась методика «Діагностика емоційної спрямованості особистості (Б.І. Додонова в модифікації Є.Р. Горелової)» [5, С. 58-59].

Вибірка дослідження. Учасниками дослідження стали 83 студенти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серед них студенти фізико-математичного факультету, факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології, педагогічного факультету.

Згідно проведеного дослідження за допомогою методики діагностики емоційної спрямованості особистості (Б.І. Додонова в модифікації Є.Р. Горелової) визначено, що у 27,7 % студентів переважає практична спрямованість, 22,9 % мають гностичну, а 16,9 % – комунікативну спрямованість. У 10,8 % респондентів проявляється естетична та гедоністична спрямованість, а 3,6 % мають відповідно альтруїстичну, пугнічну та романтичну спрямованість. Не виявлено респондентів з глоричною та акізитивною емоційною спрямованістю (див. табл. 1).

Таблиця 1

Емоційна спрямованість студентів вишів

Тип спрямованості	Кількість осіб
Альтруїстична спрямованість	3,6%
Комунікативна спрямованість	16,9%
Глорична спрямованість	0,0%
Практична спрямованість	27,7%
Пугнічна спрямованість	3,6%
Романтична спрямованість	3,6%
Гностична спрямованість	22,9%
Естетична спрямованість	10,8%
Гедоністична спрямованість	10,8%
Акізитивна спрямованість	0,0%

Як видно з табл. 1, майже у третини (27,7 %) студентів вираженою є практична спрямованість. Даний тип емоційної спрямованості людини пов'язаний з бажанням постійно розвивати свою особистість як практика, здобувати нові знання, уміння та навички, набувати передового досвіду. Для практичного типу найбільш цінним емоційним компонентом діяльності виступає саме прагнення до мети, деяка емоційна захопленість просуванням у напрямку до мети, задоволення від досягнень на цьому шляху. Особи цього типу менш вимогливі до конкретного заняття. Для таких студентів характерна захопленість навчальною діяльністю, якщо вона виконується за чітким планом і приносить бажані результати [1]. Вони бажають досягти успіху в роботі, бажають відчувати позитив від результатів своєї праці тощо.

22,3 % студентів мають гностичну спрямованість. Найбільш привабливою емоційною ситуацією для осіб такого типу спрямованості є розв'язання складних пізнавальних проблем. Цим особам властиве задоволення потреби у пізнавальній гармонії: прагнення щось зрозуміти, проникнути в сутність явища; прагнення

подолати суперечності у власних міркуваннях, систематизувати усі дані та результати.

Гностичні емоції пов'язуються не просто з потребою в отриманні будь-якої нової інформації, а з потребою в «когнітивній гармонії». Суть її полягає у тому, щоб у новому, невідомому відшукати знайоме, звичне, зрозуміле, зводячи таким чином всю наявну інформацію до одного цілого. Особи з переважанням гностичної спрямованості прагнуть щось зрозуміти, проникнути в сутність явища, відчувають радість відкриття істини.

У 16,9 % досліджуваних виявлено комунікативну спрямованість. Найбільш характерними для людей такого типу є ситуації, пов'язані зі спілкуванням з людьми. Для них надзвичайно важливий позитивний емоційний контакт з іншими особами. Найбільш цінними для такого типу особи переживаннями є бажання спілкуватися, ділитися думками та переживаннями з іншими людьми, відчуття симпатії, пошана, відчуття вдячності, подяки тощо. Комунікативні емоції виникають на основі потреби в спілкуванні. Комунікативні переживання часто є близькими до альтруїстичних. Варто відзначити, що не будь-яка емоція, що виникає при спілкуванні людей, є неодмінно комунікативною. У процесі спілкування можуть виникати будь-які емоції; комунікативними ж є тільки ті з них, які виникають як реакція на задоволення або незадоволення прагнення до емоційної близькості. Особи з таким типом емоційної спрямованості бажають спілкуватися, ділитися думками та переживаннями.

За результатами дослідження, 10,8 % студентів мають гедоністичну емоційну спрямованість. «Гедоністи» люблять переживати почуття, які пов'язані не з продуктивною діяльністю, а із задоволенням суто органічних потреб або близьких до них потреб у фізичному та духовному комфорті. Такі особи насолоджуються приємними фізичними відчуттями від смачної їжі, тепла, сонця, у них нерідко переважає відчуття безтурботності.

Також, у 10,8 % студентів вищу переважає естетична спрямованість. Категорія естетичних відчуттів виокремлена досить давно. Проте, в питанні про природу та склад естетичних переживань дотепер залишається ще багато не з'ясованого. Складність проблеми полягає у тому, що естетичне ставлення виявляється через усі інші відчуття – радість, гнів, тугу, страждання, горе тощо. Водночас не зрозуміло, що є естетичним відчуттям у чистому вигляді, без тих відчуттів, які його супроводжують.

Виокремлюють два основні погляди на це питання. Згідно першого, естетичних емоцій в чистому вигляді просто не існує. «Своєрідність естетичних переживань полягає у специфічному та неповторному поєднанні різних за своєю спрямованістю, інтенсивністю та значенням емоцій». Естетичне враження – результат того, що «всі відчуття, переживання, думки змішалися, зіткнулися один з одним», і «це зіткнення «очищає», долає звичайні відчуття, що зароджуються у процесі естетичного сприйняття витвору мистецтва». Згідно другого погляду, естетична емоція є відображенням потреби людини у гармонії з оточуючим. Така відповідність відображається у відчутті краси.

Перший погляд все ж таки представляється дещо вузьким. Проти нього говорить уже той факт, що естетичне відчуття у людини може викликати споглядання найпростішого предмета, наприклад, дерева, квітки або навіть красиво забарвленої тканини. Ніякого зіткнення суперечливих відчуттів у цьому випадку немає. Людина також рішуче відмовляється наперед вважати будь-яке переживання естетичним тільки тому, що воно впливає від споглядання витвору мистецтва. Принаймні література, театр, кіно «зачіпають» різноманітні потреби. Нам ближча друга точка зору, хоча її і не можна визнати достатньо виразною.

Вважається, що у більш-менш чистому вигляді естетичні емоції викликаються тільки такими видами мистецтва, у яких форма та зміст невіддільні. До них відносять, насамперед, музику. Таке ж суто естетичне враження часто дає нам краса природи.

Особи з естетичною спрямованістю бажають споглядати красиві речі, насолоджуватися красою чого-небудь або кого-небудь, їм притаманне відчуття витонченого, граціозного, величного тощо.

Романтична спрямованість виражена у 3,6 % досліджуваних. Під романтичною спрямованістю можна розуміти прагнення студентів до таємничого, незвичайного, хвилююче-загадкового, екзотичного. Романтичний тип людей близький до гностичних за своєю пізнавальною, пошуковою спрямованістю, проте далеко не рівнозначний йому. Романтик прагне навіть у науковому дослідженні не звести складне до простого, а, навпаки, показати, як багато складного, надзвичайного приховано за зовні простим. Йому цікаво відшукати якусь глибшу, більш значущу основу зовні банальних, не пов'язаних один із одним явищ. Такі особи прагнуть до надзвичайного, незвіданого, очіку-

ють щось незвичайне та дуже хороше, відчують особливу значущість від того, що відбувається.

Також у 3,6 % студентів виражена пугнічна спрямованість. Це тип людей, яких нестримно вабить до себе небезпека, ситуація боротьби з нею і перемоги над нею. Боротьба вабить їх не стільки можливістю самоствердження, скільки безпосереднім задоволенням від самого її процесу, від насолоди гострими відчуттями. Такі студенти бажають відчувати гострі емоції, захоплюються небезпекою, ризиком, у них наявний спортивний азарт, рішучість тощо.

Альтруїстична спрямованість властива також 3,6 % майбутнім фахівцям. Особам, які належать до цього типу, важливе не просто усвідомлення того, що їх діяльність потрібна людям. Їм важливий безпосередній контакт із оточуючими, важливі й особливо цінні емоції ніжності, співчуття, співпереживання, які виникають при взаємодії з іншими. У більшості випадків альтруїстичний тип сприяє формуванню дійсно самовідданої особистості. Водночас, важливо мати на увазі, що альтруїзм отримує те або інше конкретне втілення залежно від багатьох чинників, і, перш за все, від морально-світоглядних поглядів, виховання особистості. Альтруїстичні емоції виникають на основі потреби в сприянні, допомозі, заступництві іншим людям. Альтруїстичні емоції люди можуть відчувати і не допомагаючи іншим реально, а лише ототожнюючи себе в уяві з тим або іншим благородним героєм. Такі особи бажають приносити іншим радість і щастя, відчують неспокій за долю інших людей, турботу, співпереживання.

Осіб із глоричною спрямованістю, тобто, людей, для яких найприємнішою ситуація, коли ними милуються, захоплюються, коли перед ними схиляються, виявлено не було. Глоричні емоції пов'язані з потребою в самостверженні, в славі. Такі особи прагнуть завоювати визнання, пошану, їм характерне відчуття ураженої самолюбності та бажання взяти реванш, відчуття гордості та переваги.

Не виявлено також осіб із акізитивною спрямованістю. Головною особливістю осіб з таким типом спрямованості є задоволення від накопичення чого-небудь. Акізитивні устремління таких людей можуть виражатися у накопиченні не тільки речей, а й у «колекціонуванні», зборі певних відомостей або цікавих знайомств.

Висновки. Дослідження емоційної спрямованості студентів вишів показало, що найбільш вираженими є практична, гнос-

тична і комунікативна спрямованості. Отриманий результат дає підставу характеризувати емоційний тип таких осіб такими рисами:

- особливим ставленням до виконуваної діяльності, коли для особи емоційно привабливою є справа сама по собі незалежно від її результатів;
- зосередженістю на розв'язанні пізнавальних завдань, отриманні задоволення від пізнавальної діяльності, від розв'язання складних завдань;
- наявністю позитивного відчуття від емоційного контакту з іншими людьми.

Не виявлено студентів з емоційними переживаннями, які б відображали глоричну (пов'язану з потребою в самоствердженні, в славі) та акізитивну (пов'язану з придбанням, володінням речами та їх накопиченням) емоційну спрямованість.

Перспективою подальших розвідок вбачається необхідність ґрунтовного дослідження професійної спрямованості особистості студентів, розробки комплексу занять з метою створення моделі професійного шляху особистості.

Список використаних джерел

1. Айсина Г.Х. Роль профессиональной направленности в общей структуре вузовской подготовки студентов / Г.Х. Айсина // Психология студента как субъекта учебной деятельности. – М., 1989. – С. 32-40.
2. Додонов Б.И. Эмоция как ценность / Б.И. Додонов. – М.: Политиздат, 1978. – 272 с.
3. Осницкий А.К. Регуляция деятельности и направленность личности: монография / А.К. Осницкий. – М.: НОУ МЭЛИ, 2007. – 203 с.
4. Рубинштейн С.Л. Человек и мир / С.Л. Рубинштейн // Проблемы общей психологии. – М.: Педагогика, 1973. – С. 255-386.
5. Фетискин Н.П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н.П. Фетискин, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов. – 2-е изд., доп. – М.: Психотерапия, 2009. – 544 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Ajsina G.X. Rol' professional'noj napravlenosti v obshhej strukture vuzovskoj podgotovki studentov / G.X. Ajsina // Psihologija studenta kak sub'ekta uchebnoj dejatel'nosti. – М., 1989. – С. 32-40.

2. Dodonov B.I. Jemocija kak cennost' / B.I. Dodonov. – M.: Politizdat, 1978. – 272 s.
3. Osnickij A.K. Reguljacija dejatel'nosti i napravlennost' lichnosti: monografija / A.K. Osnickij. – M.: NOU MJeLI, 2007. – 203 s.
4. Rubinshtejn S.L. Chelovek i mir / S.L. Rubinshtejn // Problemy obshhej psihologii. – M.: Pedagogika, 1973. – S. 255-386.
5. Fetiskin N.P. Social'no-psihologicheskaja diagnostika razvitija lichnosti i malyh grupp / N.P. Fetiskin, V.V. Kozlov, G.M. Manujlov. – 2-e izd., dop. – M.: Psihoterapija, 2009. – 544 s.

O.S. Tolkov. Psychological aspects of university students' emotional orientation. The article presents the results of research of the personality's emotional orientation psychological features. The concept of emotional orientation has been selected. On the basis of experimental research there have been revealed the inclinations of higher school students for one of the types of emotional orientation.

The altruistic characteristic (characterizes the inclination to nervousness, connected with realization of needs to help others), communicative (characterizes the need in friendly communication), glorifying (the inclination to nervousness, connected with need in self-affirmation), practical (emotionally attractive is the activity), pugna (connected with the inclination to the emotional nervousness that appears during overcoming different difficulties), romantic (the inclination to mysterious, unusual), cognitive (aspiration to cognition), aesthetical (the aspiration for experience the sense of beauty), hedonistic (preference of need in bodily and spiritual comfort), acquisition (the emotional feelings connected with owning of things and their accumulation without sufficient demand for them) of the emotional orientation have been presented.

It is established that with the help of the development of emotional orientation of the students' personality the main components of the professional self-determination of the personality are formed. It favours the formation of the future specialist's personality, the improvement of the professional characteristics.

During the experimental study of emotional orientation the university students there have been founded that the most pronounced is the practical, gnostic and communicative orientation.

Key words: orientation, professional orientation, emotional orientation, valued experiencing, emotions, students, higher school.

Recieved August 14, 2014

Revised September 20, 2014

Accepted October 21, 2014